

מקור תקנת נר חנוכה

"על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל"

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף כג עמוד א

מאי מברך? מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה והיכן צונו? רב אויא אמר: מלא תסור. רב נחמיה אמר: שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך.

2. השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שורש א

ועוד אודיעך כי המצות שחדשו אותן החכמים או הנביאים כגון נר חנוכה ומקרא מגלה אינן באין בסמך הזה. שכך אמרו בפרק במה מדליקין (כג א) במדליק נר חנוכה שצריך לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר שלחנוכה ושאלו והיכן צונו רב אויא אמר מלא תסור רב נחמן אמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. רצה רב אויא לומר כשם שכל הגזרות והסייגים שלדבריהם סמוכין על לאו דלא תסור כמו שהזכירו בפרק מי שמתו (יט ב) בענין כלאים שלהם כך המצות שחדשו כגון נר חנוכה סמוכין על אותו הלאו עצמו. ורב נחמן בר יצחק אמר שאין סמך באותו הלאו אלא לדבריהם שיש בהם עיקר בתורה אבל המצות המחודשות מהן אין להם סמך אלא בפסוק שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. והטעם בזה ברור לפי שהדברים שהם מוסיפין במצות התורה עצמן כעין פירוש התורה הוא שהם ז"ל אומרים כל צמר ופשתים הוא כלאים וכל שבות הוא מלאכה וכיוצא באלו שאילו היה דעתם כן היינו חייבין להאמין אותם מזה הלאו בודאי שהוא מחייב אותנו להאמין בתורה כפי הפירוש שיפרשו הם. אבל כשאומרין הדליקו נר חנוכה אין אדם יכול להסמיכו על זה הלאו בשום עניין שאין זה בא בכלל הכתוב שאמר כי יפלא ממך דבר למשפט אלא בכלל שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך שהיא צוואה לקבל מן הזקנים על הכלל.

יכמו מי פסק הרמב"ן בסוגיא בשבת כג. לעיל? מדוע? מהי לדעתו מקור הסמכות לתקנת נר חנוכה?

3. רמב"ם הלכות ברכות פרק יא הלכה ג

וכן כל המצות שהן מדברי סופרים בין מצוה שהיא חובה מדבריהם כגון מקרא מגילה והדלקת נר בשבת והדלקת נר חנוכה, בין מצות שאינן חובה כגון עירוב ונטילת ידיים מברך על הכל קודם לעשייתן אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות, והיכן צונו בתורה, שכתוב בה אשר יאמרו לך תעשה, נמצא ענין הדברים והצען כך הוא אשר קדשנו במצותיו שצויה בהן לשמוע מאלו שצונו להדליק נר של חנוכה או לקרות את המגילה וכן שאר כל המצות שמדברי סופרים.

יכמי פסק הרמב"ם? מה מקור הסמכות לתקנת נר חנוכה לדעתו?

4. בסף משנה הלכות ברכות פרק יא הלכה ג

וכתב רבינו טעמו של רב אויא שהוא נראה יותר ועוד דאמרין בברכות פרק מי שמתו (דף י"ט): כל מילתא דרבנן אסמכוה אלאו דלא תסור אלמא כרב אויא קיימא לן. וכתב רבינו אשר יאמרו לך תעשה שהוא בלשון עשה וכתוב בפסוק עצמו.

ימה היה קשה לכס"מ על הפסוק שהביא הרמב"ם כמקור למצוה? מה קשה על תירוצו?

5. סוף מנין המצוות הקצר לרמב"ם

אלו הם שש מאות ושלוש עשרה מצוות שנאמרו לו למשה בסיני הן וכללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן, וכל אותן הכללות והפרטות והדקדוקין והביאורין של כל מצוה ומצוה היא תורה שבעל פה שקבלו בית דין מפי בית דין: ויש מצוות אחרות שנתחדשו אחר מתן תורה וקבעו אותן נביאים וחכמים ופשטו בכל ישראל כגון מקרא מגלה ונר חנוכה ותענית תשעה באב וימים ועירובין. ויש לכל מצוה מאלו פירושין ודקדוקין. והכל יתבאר בחבור זה: כל אלו המצוות שנתחדשו חייבין אנו לקבלם ולשמרם שני לא תסור מכל הדבר וכו', ואינם תוספת על מצוות התורה. ועל מה הזהירה תורה לא תוסף ולא תגרע, שלא יהיה נביא רשאי לחדש דבר ולומר שהקבי"ה צוהו במצוה זו להוסיפה למצוות התורה או לחסר אחת מאלו השש מאות ושלוש עשרה מצוות: אבל אם הוסיפו בית דין עם נביא שיהיה באותו הזמן מצוה דרך תקנה או דרך הוראה או דרך גזרה אין זו תוספת שהרי לא אמרו שהקבי"ה צוה לעשות ערוב או לקרות המגלה בעונתה, ואילו אמרו כן היו מוסיפין על התורה.

ילפי דברי הרמב"ם כאן, איזה חלק בפסוק הוא המקור לתקנת נר חנוכה? נסה ליישב דבריו ע"פ המקורות הבאים.

6. "כלי חמדה" פרשת האזינו עמוד שלז

אמנם מה שתמיה לי לכאורה לדעת הר"מ ז"ל איך אפשר לומר דכל תקנות חכמים החדשות הם בכלל לא תעשה הרי הר"מ ז"ל עצמו פסק דאם חכמים גזרו גזירה או תקנו תקנה חדשה ולא נתפשטה ברוב ישראל אין לה חלות ואין צריך לקבלה ואם נאמר דאיכא בזה איסור דאורייתא מצד לאו דלא תעשה איך אפשר שלא יקבלוהו בני ישראל ועוד אטו משום זה שעוברים באיסור על לאו דלא תעשה ואינם רוצים לקבל אותה אין חלות לגזירת חכמים.

ימה מקשה הכלי חמדה על הרמב"ם? נסה ליישב ע"פ המקורות הבאים.

7. רמב"ם הלכות ממרים פרק ב הלכה א-ג

א. ב"ד גדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך ודנו דין, ועמד אחריהם ב"ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו, שנאמר אל השופט אשר יהיה בימים ההם אינך חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך.

ב. בית דין שגזרו גזרה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל, ועמד אחריהם בית דין אחר ובקש לבטל דברים הראשונים ולעקור אותה התקנה ואותה הגזרה ואותו המנהג, אינו יכול עד שיהיה גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין, היה גדול בחכמה אבל לא במנין, במנין אבל לא בחכמה, אינו יכול לבטל את דבריו, אפילו בטל הטעם שבגללו גזרו הראשונים או התקינו אין האחרונים יכולין לבטל עד שיהיו גדולים מהם, והיאך יהיו גדולים מהם במנין הואיל וכל בית דין ובית דין של שבעים ואחד הוא, זה מנין חכמי הדור שהסכימו וקבלו הדבר שאמרו בית דין הגדול ולא חלקו בו.

ג. במה דברים אמורים בדברים שלא אסרו אותן כדי לעשות סייג לתורה אלא כשאר דיני תורה, אבל דברים שראו בית דין לגזור ולאסרן לעשות סייג א אם פשט איסורן בכל [ישראל] אין בית דין גדול אחר יכול לעקור ולהתירן אפילו היה גדול מן הראשונים.

8. רמב"ם הלכות ממרים פרק א הלכה ב

כל מי שאינו עושה כהוראתן עובר בלא תעשה שנאמר לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ואין לוקין על לאו זה מפני שניתן לאזהרת מיתת בית דין, שכל חכם שמורה על דבריהם מיתתו בחנק שנאמר והאיש אשר יעשה בזדון וגוי, אחד דברים שלמדו אותן מפי השמועה והם תורה שבעל פה, ואחד דברים שלמדו מפי דעתם באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן ונראה בעיניהם שדבר זה כך הוא, ואחד דברים שעשאו סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה והן הגזרות והתקנות והמנהגות, כל אחד ואחד מאלו השלושה דברים מצות עשה לשמוע להן, והעובר על כל אחד מהן עובר בלא תעשה, הרי הוא אומר על פי התורה אשר יורוך אלו התקנות והגזירות והמנהגות שיורו בהם לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם, ועל המשפט אשר יאמרו אלו דברים שילמדו אותן מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן, מכל הדבר אשר יגידו לך זו הקבלה שקבלו איש מפי איש.

**ימה המקור בפסוק לכה חכמים לתקן תקנות על פי דעתם לטובת דורם?
ימה המקור בפסוק לחובה לשמוע בקולם לאורך כל הדורות?**

9. רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ג הלכה א-ג

א. בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתיים שנה עד החורבן השני.

ב. וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בחמשה ועשרים בחדש כסלו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור. ג. ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס, וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים, והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה.

10. מנין המצוות לרמב"ם

אלא כך אנו אומרים, שהנביאים עם בית דין תקנו וצוו לקרות המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקדוש ברוך הוא ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועינו, כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כיי אלהינו בכל קראנו אליו. ועל דרך זו היא כל מצוה ומצוה שהיא מדברי סופרים בין עשה בין לא תעשה.

**לאיזה סוג תקנות חכמים במקור 8 שייכת הדלקת נר חנוכה וקריאת מגילה בפורים?
ימה הפסוק שמתאים להגדרה זו?**

11. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף לו עמוד א-ב

וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דברי רבי אלעזר בר צדוק, שהיו אומרים: אין גוזרין גזירה על הצבור א"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה; דאמר רב אדא בר אהבה, מאי קרא? במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו, אי איכא גוי כולו - אין, אי לא - לא.

**יעיין גם במקורות 5 ו 7 - מהו התנאי הנצרך כדי שתקנת חכמים תהיה מחויבת לדורות?
- מהו הפסוק המחייב זאת?**

12. רמב"ם הלכות ברכות פרק ו הלכה ב

כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לקריאת שמע בין ב לתפלה מברך תחלה אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים, שזו מצות חכמים שנצטוונו מן התורה לשמוע מהן שנאמר על פי התורה אשר יורוך, ומים אחרונים אין ג מברכין עליהן שאינם אלא מפני הסכנה, ולפיכך חייב אדם להזהר בהן ביותר.

**איזה פסוק הוא המקור לברכה על נטילת ידיים? מדוע שונה מחנוכה?
העזר במקור 8 - לאיזה מסוגי התקנות שייכת נטילת ידיים?**